

УДК 35.072:004.738

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-12-14-29>

Бурик Зоряна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Buryk Zoriana, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Administration and Management at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4394-6766>

ЦИФРОВА ІНКЛЮЗІЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ПОДОЛАННЯ ЦИФРОВОГО РОЗРИВУ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ

DIGITAL INCLUSION IN PUBLIC ADMINISTRATION: BRIDGING THE DIGITAL DIVIDE AMONG THE POPULATION

Анотація. В умовах стрімкого розвитку цифровізації в публічному управлінні, цифрова інклюзія визначається як забезпечення рівного доступу всіх громадян до цифрових технологій, ресурсів, послуг і знань, незалежно від їхнього віку, місця проживання, економічного або соціального становища.

Значна частина населення, особливо соціально вразливі групи, стикається з обмеженнями у доступі до сучасних цифрових технологій або демонструє недостатній рівень цифрової грамотності. Проблема цифрового розриву продовжує залишатися вагомим викликом. Основною метою цифрової інклюзії в системі державного управління має бути гарантування рівного доступу до цифрових державних послуг та інформаційних ресурсів для кожного громадянина, що передбачає усунення бар'єрів, пов'язаних із цифровим розривом, а також створення умов для активної участі соціально вразливих груп у процесах цифрового врядування.

Досліджено сутність поняття «цифрова інклюзія» та охарактеризовано її ключові аспекти в контексті державного управління. З'ясовано природу та фактори виникнення цифрового розриву серед різних соціальних груп населення. Оцінено стан цифрової інклюзії в Україні, зокрема доступність цифрових державних послуг для вразливих верств населення та індекс цифрової грамотності населення. Визначено основні перешкоди на шляху цифрової інклюзії у сфері державного управління в Україні. Досліджено необхідність партнерства держави, бізнесу та громадянського суспільства у сфері цифровізації. Сформульовано практичні поради для державної політики, спрямовані на забезпечення цифрової інклюзії та скорочення цифрового розриву. Акцентовано увагу на ролі місцевого самоврядування у зменшенні цифрового розриву.

У висновках зазначено, що подолання цифрового розриву є надзвичайно важливим заходом для побудови сучасного інклюзивного суспільства, де кожен громадянин матиме рівні можливості для участі у громадському житті та доступу до державних послуг.

Ключові слова: публічне управління, цифрова інклюзія, державні послуги, соціальні групи населення, цифровий розрив, онлайн-сервіси, цифрові навички, електронне врядування, партнерство.

Abstract. In the swift advancement of digitalization in public administration, digital inclusion is described as ensuring equal access to digital technologies, resources, services, and knowledge for all citizens, independent of their age, location, economic or social position.

A significant segment of the population, particularly socially vulnerable groups, faces constraints on entry to contemporary digital technologies or demonstrates a low level of digital literacy. The digital divide remains a prominent issue. The primary aim of digital inclusion in the public administration system should

be to guarantee equal access to digital public services and informational assets for every citizen. This involves eradicating barriers related to the digital divide and also establishing conditions for the active participation of socially vulnerable demographics in digital governance processes.

The core of the concept of «digital inclusion» is explored, and its main features within public administration are outlined. The nature and elements of the digital divide among various social groups are recognized. The status of digital inclusion in Ukraine is evaluated, particularly, the availability of digital public services for susceptible portions of the population and the digital literacy rating of the populace. The main impediments to digital inclusion in public administration in Ukraine are identified. The need for cooperation between the state, business, and civil society in the sphere of digitalization is examined. Practical advice for public policy aimed at ensuring digital inclusion and reducing the digital divide is formulated. The part local governments play in minimizing the digital divide is stressed.

The findings suggest that closing the digital divide is a crucial step for building a modern, inclusive society, where every citizen will have equal opportunities to participate in civic life and receive public services.

Keywords: public administration, digital inclusion, public services, social groups, digital divide, online services, digital skills, e-governance, partnership.

Постановка проблеми. Сучасне публічне управління все більше орієнтується на використання цифрових технологій у комунікації з населенням. Електронні сервіси, цифрові платформи та засоби онлайн-взаємодії поступово стають невід'ємною частиною управлінських процесів. Проте поряд зі швидким технологічним прогресом поглиблюється розрив між тими, хто має доступ до цифрових інструментів і вміє ними користуватися, та тими, хто залишається поза рамками цифрової взаємодії через соціально-економічні або освітні бар'єри.

Найбільш гостро ці виклики постають перед соціально вразливими категоріями населення: людьми похилого віку, жителями віддалених сільських територій, особами з обмеженими можливостями, внутрішньо переміщеними особами та малозабезпеченими громадянами. Основними причинами цього є слабкий розвиток цифрової інфраструктури у віддалених районах, низький рівень цифрової освіти серед населення та труднощі у використанні державних електронних сервісів без сторонньої допомоги. Сукупність цих факторів обмежує реалізацію прав громадян і ускладнює доступ до послуг, які мали би бути загальнодоступними.

Незважаючи на актуальність проблеми, система публічного управління в Україні все ще недостатньо систематично підходить до питань забезпечення цифрової інклюзії. У багатьох випадках впровадження електронного врядування здійснюється без урахування потреб найменш соціально захищених груп. Це підкреслює необхідність розробки та реалізації цілеспрямованої політики, яка не лише забезпечуватиме технічну реалізацію електронних послуг, але й гарантуватиме їхню доступність для всіх верств населення.

Таким чином, сучасний виклик полягає у тому, що стрімке розширення цифрових технологій у сфері публічного управління не супроводжується належним рівнем цифрової інклюзії. Ця ситуація ставить під загрозу рівність доступу до державних послуг, суперечить основним принципам соціальної справедливості та потенційно знижує ефективність впровадження електронного врядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти цифрової інклюзії в публічному управлінні висвітлювали такі українські дослідники як А. Алієв [1, с. 237], М. Белікова [2, с. 381], В. Наместнік, М. Павлов [3, с. 115], А. Пакі [4, с. 40], А. Чечель, М. Ангелін [5, с. 176], В. Борисенко [6, с. 36], А. Стасишин, М. Олісевич, М. Кравчук [7, с. 106] та ін. Однак питання цифрового розриву для гарантування однакового доступу до цифрових можливостей для всіх громадян цілком не висвітлено, що й стало потребою його вивчення.

Мета статті – дослідження сутності та виявів цифрового розриву серед населення, оцінювання стану цифрової інклюзії в державному управлінні України та обґрунтування напрямів і механізмів його подолання задля забезпечення рівного доступу громадян до цифрових державних послуг.

Виклад основного матеріалу. Цифрова інклюзія – це процес та наслідок створення таких умов, за яких всі громадяни мають рівні можливості доступу до цифрових технологій, електронних послуг та інформаційних ресурсів, незалежно від соціального стану, віку, освіти, доходу чи місця проживання. Основні риси цифрової інклюзії в контексті публічного управління подано на рис.1.

Цифрова інклюзія – це багатогранне явище, що потребує комплексного підходу: технічного, освітнього, суспільного та управлінського. Вона є необхідною передумовою для ефективного державного управління в умовах цифрової трансформації та важливим чинником соціальної рівності. Без неї цифровізація держави здатна поглибити суспільну нерівність, замість її подолання. Тому формування державної політики має ґрунтуватися на принципі «нікого не залишити осторонь», забезпечуючи однаковий доступ до цифрових послуг для всіх громадян.



Рис.1. Характеристика цифрової інклюзії в контексті публічного управління

Джерело: сформовано автором на основі [1, с. 237; 4, с. 40]

Ключові аспекти цифрової інклюзії в публічному управлінні представлено на рис.2.

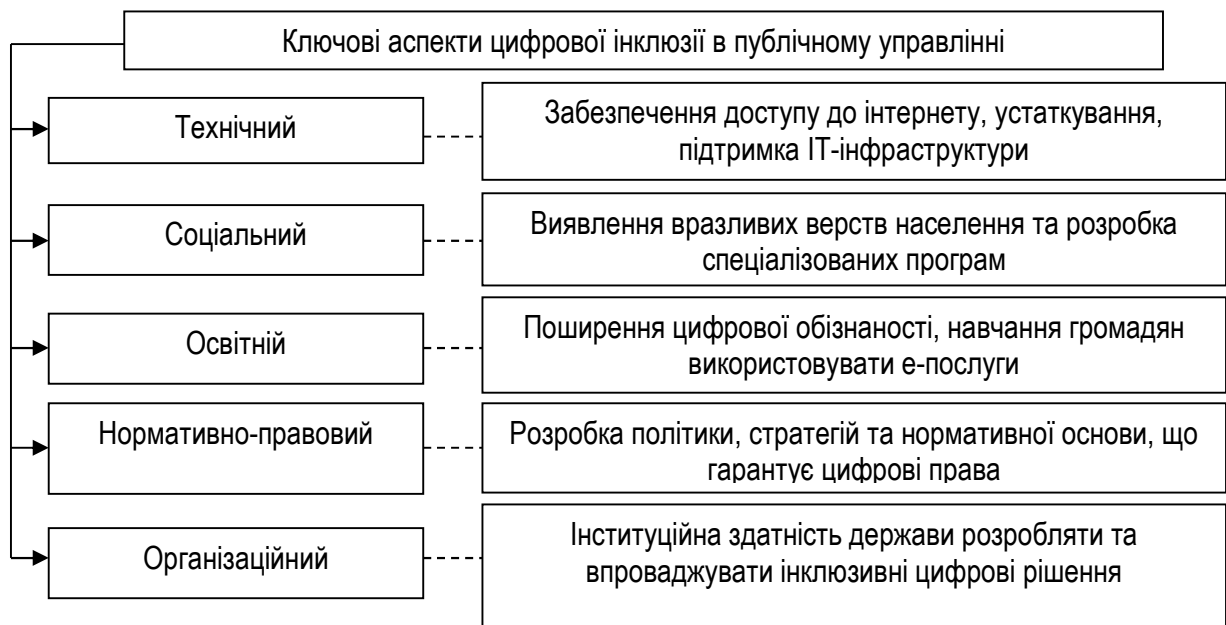


Рис.2. Ключові аспекти цифрової інклюзії в публічному управлінні

Джерело: сформовано автором на основі [5, с. 176; 8, с. 15]

Цифровий розрив (digital divide) – це нерівність в доступі до цифрових технологій та інформаційних джерел, що проявляється у відмінностях у можливостях користуватися Інтернетом, цифровими приладами та послугами. Цей розрив є як між країнами, так і всередині однієї держави, поміж різними соціальними групами. Чинники виникнення цифрового розриву серед різних соціальних груп подано у табл.1.

Таблиця 1.

Чинники виникнення цифрового розриву серед різних соціальних груп населення

Чинники	Характерні особливості
Соціально-економічні фактори	Низький достаток обмежує можливість придбати гаджети, сплатити інтернет. Бракує доступу до інфраструктури (інтернет на селі). Відсутня належна технічна підтримка.
Освітні чинники	Невистачаючий рівень цифрової обізнаності, особливо серед літніх осіб та малорозвинених груп. Бракує спеціальних навчальних програм та ресурсів.
Вікові особливості	Старше покоління менш пристосоване до нових технологій через відсутність умінь або мотивації. Молодь, навпаки, більш діяльна у використанні цифрових технологій.
Географічні фактори	Сільська місцина часто має кволу інфраструктуру (низька швидкість інтернету чи його відсутність). Віддалені регіони менше охоплені державними цифровими сервісами.
Фізичні обмеження	Люди з обмеженими можливостями зіштовхуються з труднощами через недосяжність цифрових платформ (наприклад, відсутність пристосованого інтерфейсу).
Культурні та мовні бар'єри	Відсутність контенту українською мовою чи врахування культурних рис.
Психологічні чинники	Недовіра до цифрових технологій чи страх перед їх застосуванням (технологічна тривожність). Брак мотивації або переконання в користі цифрових вмінь.

Джерело: сформовано автором на основі [9; 10, с. 233; 11, с. 45]

Цифровий розрив спричиняє поглиблення суспільної нерівності, обмежує доступ до освіти, праці, медичних послуг, участі у громадському житті. Вразливі верстви ризикують залишатися поза

межами цифрової економіки й суспільства, що знижує їх якість життя та можливості самореалізації.

Для подолання цифрового розриву потрібна цілісна стратегія, яка враховує не лише наявність технологій, але й навчальні, соціальні, психічні та культурні аспекти. Важливо зосередитись на групах, які більше ризикують переконатися, що кожен має однакові шанси в цифровому світі. За останні роки Україна активно розвиває цифрову інфраструктуру та впроваджує електронні державні послуги через платформи, такі як Дія – один із найбільших проєктів цифровізації в країні. Впровадження онлайн-сервісів покращує доступність послуг і робить взаємодію громадян з владою більш дієвою.

Однак, незважаючи на позитивні тенденції, цифрова інтеграція в Україні має кілька викликів:

- існує розрив в доступі до Інтернету між містом та селом (за даними на 2023 р., понад 90% мешканців міст мають Інтернет, тоді як у сільській місцевості цей показник нижчий – близько 70–75%);
- помітний цифровий розрив серед людей похилого віку, котрі мають невисокий рівень цифрової освіченості;
- соціально незахищені групи часто не мають потрібних знань, пристроїв чи мотивації використовувати цифрові послуги.

Особливості доступності цифрових державних послуг для вразливих груп охарактеризовано у (табл. 2).

Таблиця 2.

Доступність цифрових державних послуг для вразливих груп

Вразливі групи населення	Особливості
Літні люди	Ця група здебільшого стикається зі складнощами у користуванні цифровими сервісами через невисокий рівень цифрової грамотності, недовіру до технологій, а також фізичні обмеження (наприклад, погіршення зору). Хоча платформа «Дія» має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, спеціальних адаптацій для літніх користувачів поки замало. Країна частково компенсує це через офлайн-центри надання адмінпослуг (ЦНАПи), але це не повністю вирішує проблему.
Особи з інвалідністю	Законодавство України передбачає забезпечення доступності відомостей, але на практиці цифрові платформи часто не відповідають стандартам доступності (наприклад, відсутність підтримки екранних читачів, спеціальних навігаційних функцій). Внаслідок цього особи з інвалідністю мають ускладнений доступ до електронних послуг
Мешканці сільської місцевості та віддалених регіонів	Обмежене інтернет-покриття та квола технічна інфраструктура стримують повноцінне використання цифрових сервісів. До того ж, недостатня кількість навчальних програм з цифрової грамотності на місцях
Малозабезпечені та соціально вразливі категорії	Відсутність особистих пристроїв (смартфонів, комп'ютерів) є суттєвим бар'єром. Також існують психологічні перепони: страх, недовіра або низька мотивація використовувати цифрові сервіси.

Джерело: сформовано автором на основі [12, с. 110; 13]

Україна здійснює значний прогрес у сфері розвитку цифрових державних послуг, проте питання забезпечення цифрової інклюзії, особливо для уразливих категорій населення, залишається актуальним викликом. Подолання цифрового розриву вимагає запровадження комплексних і цілеспрямованих заходів. Це включає покращення цифрової інфраструктури, адаптацію сервісів до потреб різних соціальних груп, масштабні програми навчання та надання соціальної підтримки. Важливим показником рівня володіння цифровими навичками серед населення України є індекс цифрової грамотності. Водночас індекс цифрової трансформації громад сприяє формуванню дорожніх карт для кожної конкретної громади, що дозволяє оптимізувати та пришвидшити розвиток цифрової держави.

Згідно з дослідженням, проведеним Міністерством цифрової трансформації України у 2023 р., 93% дорослого населення у віковому діапазоні від 18 до 70 років володіють цифровими

навичками на базовому рівні або вище, що свідчить про значний прогрес у цьому напрямку [14]. Частка осіб із просунутими цифровими компетенціями становить 38%. Таким чином, майже 60% українських громадян мають базовий або вищий рівень цифрових навичок, що на 12,6% перевищує показники 2019 р. [15].

За останній рік рівень цифрової освіченості змінився: частка людей з вищим за середній рівнем зменшилася з 76% до 72%, що пов'язано з оновленням методології. Згідно з отриманими результатами, цифрова грамотність 2% українців є низькою, у 26% – нижча за середню, 65% має вищий за середній рівень медіаграмотності і 7% – високий (рис. 3).

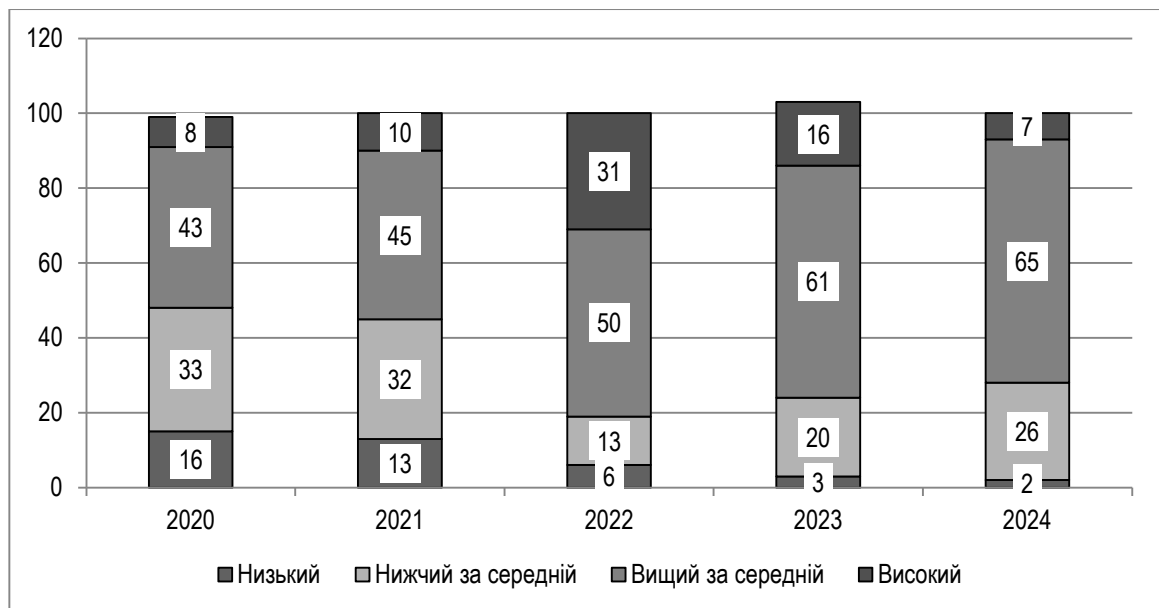


Рис.3. Динаміка індексу цифрової грамотності в Україні за 2020–2024 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [16]

З початком великої війни, рівень загального індексу цифрової грамотності змінився помітно. З 2021 р. по 2022 р. частка аудиторії з вищим за середній показником зростає. Відтак, зменшилась кількість українців з низьким і нижчим за середній рівнем цифрової компетентності (з 45% до 29%).

Додаткова інформація щодо дослідження, а також доступ до освітніх ресурсів із підвищення рівня цифрової грамотності, доступні на платформі «Дія.Освіта». Цей ресурс пропонує широкий спектр курсів і матеріалів, орієнтованих на розвиток цифрових компетенцій серед різних верств населення [17].

У сучасну епоху цифрові технології стали не лише засобом комунікації, але й визначальною складовою соціального, економічного та політичного життя. Україна, рухаючись у руслі цифрової трансформації, активно впроваджує електронне врядування та цифрові державні сервіси. Це має на меті підвищення ефективності, прозорості та доступності публічного управління.

Втім, інтеграція цифрових інструментів супроводжується низкою викликів, серед яких найбільш гострою є проблема цифрового розриву – нерівномірності доступу до цифрових ресурсів і послуг. Вразливі категорії населення, зокрема літні люди, мешканці сільської місцевості, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи та громадяни з низьким рівнем доходів, часто залишаються відстороненими від процесів цифровізації. Це призводить не лише до зниження ефективності електронного врядування, але й до загрози соціальної ізоляції та дискримінації цих груп.

У зв'язку з цим поняття цифрової інклюзії набуває особливого значення. Воно передбачає створення умов для повноцінної участі всіх громадян у цифровому суспільстві незалежно від віку,

матеріального становища, рівня освіти чи місця проживання. Забезпечення цифрової інклюзії є необхідною передумовою для досягнення соціальної справедливості та сталого розвитку системи публічного управління.

Бар'єри цифрової інклюзії в публічному управлінні України подано у табл. 3.

Таблиця 3.

Бар'єри цифрової інклюзії в публічному управлінні України

Категорія бар'єру	Особливості	Наслідки
Інфраструктурні	Нерівний доступ до мережі інтернет Брак техніки в частини населення	Обмежений доступ до цифрових сервісів у сільській місцевості та серед незаможних
Освітні та когнітивні	Низький рівень цифрової обізнаності. Брак вмінь у держслужбовців	Неспроможність самостійно користуватися сервісами Низька дієвість цифрового врядування
Соціальні	Уразливі групи вилучені з цифрових процедур. Брак адаптацій для осіб з інвалідністю	Соціальна відірваність. Недоступність електронних урядових послуг
Нормативно-правові	Застаріла чи фрагментарна нормативна основа. Кволий захист цифрових прав	Відсутність зобов'язань держави гарантувати інклюзивність Юридична беззахисність користувачів
Економічні	Висока ціна інтернету та пристроїв. Відсутність фінансування цифрових проєктів	Поглиблення цифрового розриву серед незаможних. Невисокий рівень цифрових сервісів
Культурні та мовні	Недовіра до онлайн-майданчиків. Брак контенту для нацменшин або людей з особливими потребами	Низьке проникнення цифровими сервісами. Створення бар'єру недовіри до держави

Джерело: сформовано автором на основі [18, с. 69; 19, с. 139]

Здолання бар'єрів цифрової інклюзії у царині публічного управління в Україні потребує системної політики, яка поєднує: розбудову інфраструктури; підвищення цифрової грамотності; правові гарантії доступності; адаптацію сервісів під потреби вразливих верств; забезпечення міжвідомчої координації. Це потрібно для того, аби кожен громадянин, незалежно від віку, місця проживання або соціального статусу, мав реальний доступ до цифрових державних послуг.

У процесі цифрової трансформації країни особливої актуальності набуває дієва взаємодія між державним сектором, приватним бізнесом і громадянським суспільством. Жодна з цих сфер не може самостійно забезпечити повноцінне впровадження цифрових технологій у публічне управління, адже цифровізація потребує як технологічних ресурсів, так і довіри з боку суспільства та чіткого нормативного регулювання.

Політика цифрового уряду активно впроваджується в Україні, а тристороннє партнерство має вирішальне значення для досягнення успішної та всеосяжної цифровізації. Держава несе відповідальність за надання юридичної та стратегічної підтримки процесу, сприяння інноваціям та прийняття технічних рішень та представлення громадянського суспільства – спосіб, щоб люди висловлювали свої потреби, забезпечити відгуки та забезпечити прозорість.

Працюючи разом, ці сектори можуть прискорити надання цифрових послуг та полегшити їх використання та дотримуватися правил для різних категорій громадян. Така співпраця формує умови для подолання цифрового розриву, розвитку електронної демократії та підвищення ефективності публічного управління загалом.

У цьому контексті з'являється необхідність в аналізі ролей кожного з учасників партнерства, форм взаємодії між ними, а також важливих прикладів і викликів, які виникають на шляху реалізації цифрової трансформації (табл. 4).

Таблиця 4.

Партнерство держави, бізнесу та громадянського суспільства у сфері цифровізації

Сектор	Роль у цифровізації	Форми участі	Приклади в Україні
Держава	Формування політики. Розбудова інфраструктури. Регулювання.	Запуск е-сервісів. Підтримка цифрової грамотності. Нормативна база	Платформа «Дія». Стратегія цифровізації. «Дія.Освіта»
Бізнес (приватний сектор)	Розробка новацій. Інвестування. Технічна допомога	Розробка сервісів. Співпраця у цифрових проєктах. Навчальні програми	ІТ-компанії у створенні «Дії». Освітні проєкти Prometheus, EPAM
Громадянське суспільство	Відстоювання інтересів громадян. Нагляд. Збільшення обізнаності	Консультації з політики. Захист прав у цифровому просторі. Навчання	ГО у сфері цифрових прав (e.g. Digital Rights UA). Громадські ради при Мінцифрі

Джерело: сформовано автором на основі [20-21; 22, с. 110]

Тристороннє партнерство держави, бізнесу та громадського суспільства є запорукою успішної та інклюзивної цифровізації. В Україні вже закладено підґрунтя для такого партнерства, проте його подальший розвиток потребує зміцнення міжсекторної довіри, прозорості процедур, залучення громадян до ухвалення рішень і вдосконалення законодавчих механізмів публічно-приватної взаємодії.

Успішна цифровізація публічного управління неможлива без долучення до цифрового простору всіх верств населення. Хоча в Україні активно розвиваються електронні сервіси, розробляються цифрові платформи та запроваджуються інноваційні рішення, значна частина громадян лишається поза межами цих процесів. Це спричинено різноманітними бар'єрами – соціальними, економічними, освітніми, технологічними та юридичними.

В Україні реалізуються численні загальнодержавні програми, спрямовані на інтеграцію інклюзії та цифровізації в різних сферах суспільного життя. Деякі з них подано у табл. 5.

Таблиця 5.

Загальнодержавні програми, спрямовані на інтеграцію інклюзії та цифровізації

Назва програми	Основний напрямок	Характеристика	Відповідальні органи
Цифрова Європа (2021–2027)	Цифровізація	Інтеграція України до європейської цифрової екосистеми: штучний інтелект, кібербезпека, цифрові вміння	Мінцифри, ЄС
Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору	Інклюзія, цифрова доступність	Забезпечення однакового доступу до сервісів, освіти, цифрових технологій	КМУ, офіс першої леді
Міжнародна програма «Трансформація цифрової педагогіки»	Освіта, цифровізація, інклюзія	Міжнародна програма для педагогів: розбудова інклюзивної та цифрової освіти	МОН, університети США
Розвиток цифрової грамотності та інклюзивних технологій	Цифровізація, інклюзія	Розвиток цифрових вмінь, створення хабів та навчальних майданчиків (зокрема для осіб з інвалідністю)	Мінцифри
Платформа гендерної інклюзії у відновленні	Інклюзія, рівність	Гендерна рівність, залучення в процесі повоєнного відбудови України	КМУ, громадські організації
Оновлення переліку засобів корекції у інклюзивній освіті	Інклюзивна освіта	Сучасні пристрої (інтерактивні підлоги, логопедичні тренажери) для малечі з ООП	МОН

Джерело: сформовано автором на основі [23-29]

Сприяючи розвитку рівних можливостей для всіх громадян, в різних сферах суспільного життя, ці програми та ініціативи демонструють старання України щодо інтеграції інклюзії та цифровізації.

Подолання цифрового розриву є важливим етапом у будівництві справедливого суспільства, де кожен громадянин матиме рівний доступ до участі в суспільному житті та державних послуг. Проблеми недостатнього доступу до Інтернету, низької цифрової грамотності і технічної чи мовної недоступності електронних сервісів формують структурну перешкоду для інтеграції громадян у сучасне цифрове середовище, посилюючи соціальну нерівність і знижуючи ефективність електронного урядування. З огляду на зазначене, виникає необхідність формулювання практичних рекомендацій для забезпечення цифрової інклюзії. Серед них ключовими є: розвиток інфраструктури цифрового зв'язку, підвищення рівня цифрової грамотності громадян, адаптація електронних послуг під потреби різних груп населення, соціальна підтримка вразливих категорій громадян, створення ефективного механізму міжсекторної кооперації та функціональний моніторинг наслідків реалізованих ініціатив. Їх реалізація дозволить зменшити цифровий розрив та зробити публічне управління по-справжньому доступним для кожного (табл. 6).

Таблиця 6.

Шляхи удосконалення державної політики у сфері цифрової інклюзії

Критерій	Рекомендовані дії
Розвиток цифрової інфраструктури	Забезпечити повне покриття швидкісним інтернетом навіть у найбільш віддалених населених пунктах. Створити громадські точки безкоштовного Wi-Fi у сільських громадах, бібліотеках, школах та ЦНАПах. Підтримувати розвиток цифрової інфраструктури на рівні громад через державне співфінансування.
Підвищення цифрової грамотності	Розробити державну програму цифрової освіти для уразливих верств: пенсіонерів, осіб з інвалідністю, ВПО, малозабезпечених. Впроваджувати безплатні офлайн-курси у ЦНАПах, школах, культурних осередках. Підтримати розвиток онлайн-платформ на кшталт «Дія.Освіта», із залученням місцевих громадських організацій.
Адаптація цифрових послуг	Забезпечити інклюзивність цифрових платформ: адаптацію для людей з вадами зору, слуху, моторики (відповідно до стандартів доступності WCAG). Перекладати ключові державні сервіси мовами національних меншин, створити зручність користування. Тестувати сервіси за участі представників вразливих груп – «зворотний зв'язок» ще на стадії розробки.
Соціальна підтримка цифрового доступу	Впровадити програму компенсацій чи ваучерів на купівлю техніки або інтернету для соціально вразливих. Створити мережу державних цифрових хабів у громадах – місць, де можна отримати консультацію, пройти навчання або скористатися приладами. Забезпечити цифрові навички для держслужбовців, які контактують з громадянами.
Міжсекторна взаємодія	Формалізувати публічно-приватне партнерство для творення інклюзивних технологій та цифрових сервісів. Активно залучати громадські об'єднання до формування політики цифровізації. Підтримувати соціальні IT-стартапи, що розв'язують проблеми цифрової нерівності.
Моніторинг і зворотний зв'язок	Запровадити показники цифрової інклюзії для оцінювання політик на загальнонаціональному та місцевому рівнях. Регулярно публікувати індекс цифрової освіченості та доступності, з розподілом за регіонами та соціальними прошарками. Створити гарячу лінію або онлайн-чат для сприяння у використанні цифрових державних сервісів.

Джерело: сформовано та доповнено автором на основі [30, с. 147; 31-32]

Цифрова інклюзія мусить бути наскрізним пріоритетом державної цифрової політики. Без особливих механізмів підтримки вразливих верств цифрова трансформація ризикує збільшити нерівність. Через те потрібна цілеспрямована, інклюзивна та міжсекторальна стратегія, яка зважить як технічні, так і соціальні бар'єри цифрового розвитку.

Цифровий розрив – це задача нерівного доступу до цифрових технологій, Інтернету та цифрових сервісів, яка особливо відчутно проявляється на місцевому щаблі, зокрема у сільських і віддалених громадах. Саме місцеве самоврядування, будучи найближчим щаблем влади до людей, відіграє важливу роль у подоланні цього розриву (табл. 7).

Таблиця 7.

Роль місцевого самоврядування у зменшенні цифрового розриву

Напрямок діяльності	Функції місцевого самоврядування	Приклади заходів	Очікуваний результат
Розвиток цифрової інфраструктури	Забезпечення доступу до мережі Інтернет, створення громадських точок Wi-Fi	Співпраця з постачальниками, зведення інтернет-мереж, облаштування безкоштовного Wi-Fi в громадських місцях	Збільшення доступності інтернету для мешканців
Підвищення цифрової грамотності	Організація освітніх програм для різних верств населення	Курси для пенсіонерів, навчання для вразливих верств, освітні заходи у ЦНАП, бібліотеках	Збільшення рівня цифрової обізнаності серед населення
Адаптація цифрових послуг	Врахування місцевих потреб при розробці електронних сервісів	Локалізація інтерфейсів, консультації з публікою, адаптація для осіб з інвалідністю	Покращення зручності та інклюзивності цифрових сервісів
Залучення громадян і партнерство	Встановлення діалогу між урядом, бізнесом та громадськістю	Проведення публічних обговорень, співпраця з громадськими організаціями, створення дорадчих рад	Підвищення довіри та прозорості цифрових проєктів
Моніторинг та оцінка	Відслідковування рівня цифрової залученості, аналіз запитів	Опитування громадян, збирання статистики, оцінка результативності програм	Своєчасне коригування політик та дій для ліквідації розриву

Джерело: сформовано автором на основі [33, с. 79; 34-35]

Місцеве самоврядування відіграє ключову роль у вирішенні проблеми цифрового розриву, спрямовуючи зусилля на впровадження інфраструктурних проєктів, освітніх програм та адаптацію цифрових послуг відповідно до специфічних потреб громади. На локальному рівні стають можливими оптимальні рішення щодо розвитку цифрових технологій, що сприяють зменшенню соціальних диспропорцій, покращенню інклюзивності суспільства та формуванню сучасної цифрової екосистеми.

Висновки. Таким чином, ознакою ефективного публічного управління в умовах цифрової трансформації є цифрова інклюзія, яка забезпечує рівний доступ усіх категорій населення до державних електронних послуг та інформаційних ресурсів. Її досягнення позитивно впливає на продуктивність державних інституцій, підвищуючи їхню прозорість і відкритість. Основними причинами цифрового розриву є нерівний доступ до інтернету, низький рівень цифрової грамотності, а також технічні, економічні та соціальні бар'єри, які в першу чергу зачіпають вразливі верстви населення. Розв'язання цієї проблеми потребує комплексного підходу, що включає розширення інтернет-покриття у віддалених і малозабезпечених регіонах, забезпечення доступного та якісного інтернету, а також організацію освітніх ініціатив з метою підвищення цифрової компетентності громадян.

Особливої уваги заслуговують заходи з підвищення цифрової грамотності через проведення навчальних програм, тренінгів та інформаційних кампаній, які формують навички користування електронними сервісами для різних груп населення, включно з літніми людьми, особами з інвалідністю та іншими соціально вразливими категоріями. Ефективне вирішення цих завдань

потребує тісної співпраці між державою, бізнесом та громадськими організаціями у форматі міжсекторного партнерства. Така взаємодія дозволяє об'єднати фінансові ресурси, технологічні інновації та суспільний досвід задля розробки доступних і корисних цифрових рішень.

Місцеве самоврядування виступає активною ланкою в процесі подолання цифрового розриву завдяки реалізації цілеспрямованих проєктів, що враховують унікальні потреби конкретних громад. Воно сприяє поліпшенню цифрової інфраструктури на місцевому рівні й організовує освітні заходи для населення. Важливим аспектом є систематичний моніторинг рівня цифрової інклюзії та оцінювання цифрової компетентності громадян. Ці заходи дозволяють оперативно ідентифікувати проблемні зони та коригувати державну політику задля підвищення її ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алієв А.А. Особливості цифровізації у сфері публічного управління. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. №2 (74). С. 237–243. DOI: 10.31732/2663-2209-2024-74-237-243.
2. Белікова М.І. Цифровізація публічного адміністрування в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2022. №8. С. 381–392. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8\(10\)-381-392](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8(10)-381-392).
3. Наместнік В.В. Павлов М.М. Електронне, цифрове та smart-управління: сутність та співвідношення термінів. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Державне управління. 2020. №1(96). С. 115–121. DOI: 10.36030/2310-2837-1(96)-2020-115-121.
4. Паккі А.Г. Сучасні тенденції цифрових трансформації в умовах інклюзивного розвитку. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-6>.
5. Чечель А., Ангелін М. Стратегічні цифрові технології у публічному секторі України. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. Вип. 9. С. 176–185. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-9-176-185>.
6. Борисенко В.Д. Електронне урядування в публічному адмініструванні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 76: частина 2. С. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.5>.
7. Стасишин А., Олісевич М., Кравчук М. Інноваційні підходи до е-урядування в умовах невизначеності. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. Вип. 7. С. 106–115. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-106-115>.
8. Семчук Ж.В. Публічне управління: цифрові аспекти трансформації. *Академічні візії*. 2022. Вип. 3. С. 15–25. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5958494>.
9. Дослідження цифрової грамотності в Україні. 2023. Міністерство цифрової трансформації України. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf (дата звернення: 12.01.2025).
10. Довжук І.В. Цифрова нерівність в інформаційному суспільстві. *Society. Document. Communication. Соціум. Документ. Комунікація*. 2022. №14. С. 233–252. URL: <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/415/337> (дата звернення: 12.01.2025).
11. Булатова О.В., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Цифровий розрив чи цифрова нерівність? Нові виміри глобальних асиметрій соціально-економічного розвитку і міжнародної торгівлі в умовах техноглобалізму. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Економіка. 2023. № 25. С. 45–57. <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-25-45-57>.
12. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. URL: https://vsei.vn.ua/images/Doc/Nauka/Inklusivna_osvita/cifrova-inklyuziya-ta-dostupnist-socialna-didzhitalizaciya.pdf (дата звернення: 15.01.2025).
13. Гайдамашко О. Безбар'єрність цифрових послуг в Україні: як Мінцифра працює над доступністю для всіх. URL: https://24tv.ua/tech/yak-ukrayina-zabezpechuye-bezbaryerniy-dostup-do-tsifrovih-poslug_n2737243 (дата звернення: 10.01.2025).

14. Майже 60% українців володіють базовими та просунутими цифровими навичками: результати дослідження Мінцифри. URL: https://thedigital.gov.ua/news/93-ukraintsiv-volodiyut-tsifrovimi-navichkami-mintsifra-prezentuvala-rezultati-doslidzhennya-tsifrovoi-gramotnosti-ukraintsiv?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.01.2025).
15. 6 мільйонів українців залучено до розвитку цифрових навичок: Мінцифри досягло цілі. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/6-milioniv-ukraintsiv-zalucheno-do-rozvytku-tsifrovyykh-navychok-mintsifry-dosiahlo-tsili?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.04.2025).
16. Індекс медіа грамотності. URL: <https://ms.detector.media/tag/17439/> (дата звернення: 12.04.2025).
17. Військові технології, штучний інтелект, «Дія» та «Мрія»: як розвивалася цифрова Україна у 2023 році. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2023/12/30/7435205/?utm_source=chatgpt.co (дата звернення: 12.04.2025).
18. Кожина А.В. Застосування цифрових технологій у публічному управлінні інклюзивним місцевим розвитком. *Вісник НАДУ*. 2020. №4. С. 69–76. URL: https://www.researchgate.net/publication/365098467_zastosuvanna_cifrovih_tehnologij_u_publicnomu_upravlinni_inkluzivnim_miscevim_rozvitkom (дата звернення: 12.04.2025).
19. Васильєва Т.А., Костецький П. Механізми підвищення цифрової інклюзії населення для забезпечення інформаційної безпеки держави. *Економіка і регіон*. 2023. №3 (90). С. 139–145. DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3040.
20. Федюк В. Партнерство і співпраця влади та бізнесу на місцевому рівні – запорука успішного розвитку громад. URL: <https://www.csi.org.ua/news/partnerstvo-i-spiivpraczya-vlady-i-biznesu-na-miscevomu-rivni-zaporuka-uspishnogo-rozvytku-gromad/> (дата звернення: 10.04.2025).
21. Сенишин О.С., Ільків Н.В., Угольков Є.О. Стратегічні напрями взаємодії бізнесу, громадських організацій і держави в часи динамічних змін. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-94>.
22. Белов Д.М., Переш І.Є., Покорба І. Цифрові права людини: доктринальні засади. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. №2. С. 110–115. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.17>.
23. Програма ЄС «Цифрова Європа» (2021–2027). URL: https://business.diaa.gov.ua/finance/program/programa_es_cifrova_evropa_2021_2027 (дата звернення: 12.04.2025).
24. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Кабінет міністрів України. Розпорядження від 14 квітня 2021 р. №366-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.04.2025).
25. Україна доєдналася до міжнародної інноваційної програми «Трансформація цифрової педагогіки». URL: <https://mon.gov.ua/news/ukraina-dodnalasya-do-mizhnarodnoi-innovatsiynoi-programi-transformatsiya-tsifrovoi-pedagogiki> (дата звернення: 18.04.2025).
26. Мінцифра і Tech StartUp School будуть розробляти освітні програми з цифрової грамотності та започаткують цифрові хаби. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-i-tech-startup-school-budut-rozroblyati-osvitni-programi-z-tsifrovoi-gramotnosti-ta-zapochatkuyut-tsifrovi-khabi> (дата звернення: 18.04.2025).
27. Розпочала роботу «Платформа забезпечення гендерного мейнстримінгу та інклюзії у відновленні». URL: https://www.kmu.gov.ua/news/rozpochala-robotu-platforma-zabezpechennia-hendernoho-meinstrymihu-ta-inkliuzii-u-vidnovlenni?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.04.2025).
28. Інтерактивна підлога, кращі комп'ютерні програми та іграшки для розвитку – МОН оновило перелік засобів корекції у інклюзії. URL: https://mon.gov.ua/news/interaktivna-pidloga-krashchi-kompyuterni-programi-ta-igrashki-dlya-rozvitku-mon-onovilo-perelik-zasobiv-korektsii-u-inklyuzii?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.01.2025).
29. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2018 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0783-19#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

30. Стуга Р. Соціальна інклюзія як чинник економічного розвитку: проблеми та перспективи для України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. 1(77). С. 147–154. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-77-147-154>.
31. Саволайнен І.П., Філіпенко Л.В., Колєватов О.О. Соціальні наслідки цифрової нерівності в українському суспільстві в контексті глобалізації. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. №6. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15126266>.
32. Індекс цифрової трансформації регіонів України підсумки 2024 року. URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/reports/%D0%86%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%202024%20%201.pdf> (дата звернення: 12.04.2025).
33. Єрмоленко О., Власенко Т., Шаповалова І. Наслідки цифрового розриву та шляхи його подолання. *Scientific journal «MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS»*. 2023. №1. С. 79–84. URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/download/151/130> (дата звернення: 10.04.2025).
34. Легкий С.В. Розвиток цифрової інфраструктури України: регіональний аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 1. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.1.15>.
35. Підвищення рівня цифрової грамотності українців: Мінцифри презентує оновлену Рамку цифрової компетентності громадян. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2025).

REFERENCES

1. Aliiev, A.A. (2024). Osoblyvosti tsyfrovizatsii u sferi publichnoho upravlinnia [Features of digitalization in the field of public administration]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Academic Notes of KROK University*, 2 (74), 237–243. DOI: 10.31732/2663-2209-2024-74-237-243 [in Ukrainian].
2. Bielikova, M.I. (2022). Tsyfrovizatsiia publichnoho administruvannia v umovakh voiennoho stanu [Digitalization of public administration under martial law]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific innovations and advanced technologies. Seriiia «Pravo»*, 8, 381–392. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8\(10\)-381-392](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8(10)-381-392) [in Ukrainian].
3. Namestnik, V.V. & Pavlov, M.M. (2020). Elektronne, tsyfrove ta smart-upravlinnia: sutnist ta spivvidnoshennia terminiv [Electronic, digital and smart governance: the essence and correlation of terms]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Derzhavne upravlinnia*, 1(96), 115–121. DOI: 10.36030/2310-2837-1(96)-2020-115-121 [in Ukrainian].
4. Pakki, A.H. (2024). Suchasni tendentsii tsyfrovyykh transformatsii v umovakh inkluzyvnoho rozvytku [Current trends in digital transformation in the context of inclusive development]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky - Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 9(1), 40–45. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-1-6> [in Ukrainian].
5. Chechel, A., & Anhelin, M. (2024). Stratehichni tsyfrovi tekhnolohii u publichnomu sektori Ukrainy [Strategic digital technologies in the public sector of Ukraine]. *Publichne upravlinnia: kontseptsii, paradyhma, rozvytok, udoskonalennia – Public administration: concepts, paradigm, development, improvement*, 9, 176–185. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-9-176-185> [in Ukrainian].
6. Borysenko, V.D. (2023). Elektronne uriaduvannia v publichnomu administruvanni [E-governance in public administration]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 76(2), 36–40. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.5> [in Ukrainian].
7. Stasyshyn, A., Oliskevych, M., & Kravchuk, M. (2024). Innovatsiini pidkhody do e-uriaduvannia v umovakh nevyznachenosti [Innovative approaches to e-governance in the face of uncertainty]. *Publichne upravlinnia: kontseptsii, paradyhma, rozvytok, udoskonalennia – Public administration: concepts, paradigm, development, improvement*, 7, 106–115. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-106-115> [in Ukrainian].

8. Semchuk, Zh.V. (2022). Publichne upravlinnia: tsyfrovi aspekty transformatsii [Public administration: digital aspects of transformation]. *Akademichni vizii – Academic visions*, 3, 15–25. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5958494> [in Ukrainian].
9. Doslidzhennia tsyfrovoi hramotnosti v Ukraini [A study of digital literacy in Ukraine]. 2023. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy. Retrieved from https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf [in Ukrainian].
10. Dovzhuk, I.V. (2022). Tsyfrova nerivnist v informatsiinomu suspilstvi [Digital inequality in the information society]. *Society. Document. Communication. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia*, 14, 233–252. Retrieved from <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/415/337> [in Ukrainian].
11. Bulatova, O.V., Reznikova, N.V., & Ivashchenko, O.A. (2023). Tsyfrovyi rozryv chy tsyfrova nerivnist? Novi vymiry hlobalnykh asymetrii sotsialnoekonomichnoho rozvytku i mizhnarodnoi torhivli v umovakh tekhnoglobalizmu [Digital divide or digital inequality? New dimensions of global asymmetries of socio-economic development and international trade in the context of technoglobalization]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Mariupol State University. Seria: Ekonomika*, 3(25), 45–57. Retrieved from <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-25-45-57> [in Ukrainian].
12. Davydenko, H. (2023). Tsyfrova inkluziia ta dostupnist: sotsialna didzhitalizatsiia [Digital inclusion and accessibility: social digitalization]: monohrafiia. Vinnytsia: TVORY. *vsei.vn.ua*. Retrieved from https://vsei.vn.ua/images/Doc/Nauka/Inklusivna_osvita/cifrova-inklyuziya-ta-dostupnist-socialna-didzhitalizaciya.pdf [in Ukrainian].
13. Haidamashko, O. Bezbariarnist tsyfrovykh posluh v Ukraini: yak Mintsyfra pratsiuie nad dostupnistiu dlia vsikh [Barrier-free digital services in Ukraine: how the Ministry of Digital Transformation is working on accessibility for all]. *24tv.ua*. Retrieved from https://24tv.ua/tech/yak-ukrayina-zabezpechuye-bezbaryerniy-dostup-do-tsifrovih-poslug_n2737243 [in Ukrainian].
14. Maizhe 60% ukraintsiv volodiut bazovymy ta prosunutymy tsyfrovyymi navychkami: rezultaty doslidzhennia Mintsyfry [Almost 60% of Ukrainians have basic and advanced digital skills: results of the Ministry of Digital Transformation study]. *thedigital.gov.ua*. Retrieved from https://thedigital.gov.ua/news/93-ukraintsiv-volodiyut-tsifrovimi-navichkami-mintsifra-prezentovala-rezultati-doslidzhennya-tsifrovoi-gramotnosti-ukraintsiv?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
15. 6 milioniv ukraintsiv zalucheno do rozvytku tsyfrovykh navychok: Mintsyfra dosiahlo tsili [6 million Ukrainians involved in digital skills development: The Ministry of Digital Transformation has reached the target]. *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/news/6-milioniv-ukraintsiv-zalucheno-do-rozvytku-tsyfrovykh-navychok-mintsyfry-dosiahlo-tsili?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
16. Indeks media hramotnosti [Media literacy index]. *ms.detector.media*. Retrieved from <https://ms.detector.media/tag/17439/> [in Ukrainian].
17. Viiskovi tekhnologii, shtuchnyi intelekt, "Diia" ta "Mriia": yak rozvyvalasia tsyfrova Ukraina u 2023 rotsi [Military technologies, artificial intelligence, Diia and Mriia: how digital Ukraine developed in 2023]. *www.pravda.com.ua*. Retrieved from https://www.pravda.com.ua/columns/2023/12/30/7435205/?utm_source=chatgpt.co.
18. Kozhyna, A.V. (2020). Zastosuvannia tsyfrovykh tekhnologii u publichnomu upravlinni inkluzyvnym mistsevim rozvytkom [Application of digital technologies in public administration of inclusive local development]. *Visnyk NADU – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 4, 69–76. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/365098467_zastosuvanna_cifrovih_tehnologij_u_publichnomu_upravlinni_inkluzivnim_miscevim_rozvitkom [in Ukrainian].
19. Vasylieva, T.A., & Kostetskyi, P. (2023). Mekhanizmy pidvyshchennia tsyfrovoi inkluzii naselennia dlia zabezpechennia informatsiinoi bezpeky derzhavy [Mechanisms for increasing digital inclusion of the population to ensure information security of the state]. *Ekonomika i rehion – Economy and the region*, 3 (90), 139–145. DOI: 10.26906/EiR.2023.3(90).3040 [in Ukrainian].
20. Fediuk, V. Partnerstvo i spivpratsia vlady ta biznesu na mistsevomu rivni – zaporuka uspishnoho

- rozvytku hromad [Partnership and cooperation between government and business at the local level is the key to successful community development]. www.csi.org.ua. Retrieved from <https://www.csi.org.ua/news/partnerstvo-i-spiivpracya-vlady-i-biznesu-na-misczevomu-rivni-zaporuka-uspishnogo-rozvytku-hromad/> [in Ukrainian].
21. Cenyshyn, O.S., Ilkiv, N.V., & Uholkov, Ye.O. (2023). Stratehichni napriamy vzaiemodii biznesu, hromadskykh orhanizatsii i derzhavy v chasy dynamichnykh zmin [Strategic directions of interaction between business, public organizations and the state in times of dynamic change]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-94> [in Ukrainian].
 22. Bielov, D.M., Peresh, I.Ie., & Pokorba, I. (2024). Tsyfrovi prava liudyny: doktrynalni zasady [Digital human rights: doctrinal foundations]. *Elektronne naukowe vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo» –Electronic scientific publication «Analytical and Comparative Jurisprudence»*, 2, 110–115. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.17> [in Ukrainian].
 23. Prohrama YeS «Tsyfrova Yevropa» (2021–2027) [EU Digital Europe Program (2021–2027)]. business.dia.gov.ua. Retrieved from https://business.dia.gov.ua/finance/program/programa_es_cifrova_evropa_2021_2027 [in Ukrainian].
 24. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [On approval of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030]. Kabinet ministriv Ukrainy. Rozporiadzhennia vid 14 kvitnia 2021 r. № 366-r. Kyiv. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
 25. Ukraina doiednalasia do mizhnarodnoi innovatsiinoi prohramy «Transformatsiia tsyfrovoy pedahohiky» [Ukraine has joined the international innovation program “Transformation of Digital Pedagogy”]. mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/news/ukraina-doednalasya-do-mizhnarodnoi-innovatsiynoi-programi-transformatsiya-tsifrovoy-pedagogiki> [in Ukrainian].
 26. Mintsyfra i Tech StartUp School budut rozrobiaty osvitni prohramy z tsyfrovoy hramotnosti ta zapochatkuiut tsyfrovi khaby [The Ministry of Digital Transformation and Tech StartUp School will develop educational programs on digital literacy and launch digital hubs]. thedigital.gov.ua. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/news/mintsyfra-i-tech-startup-school-budut-rozroblyati-osvitni-programi-z-tsifrovoy-gramotnosti-ta-zapochatkuyut-tsifrovi-khaby> [in Ukrainian].
 27. Rozpochala robotu «Platforma zabezpechennia hendernoho meistryminhu ta inkluzii u vidnovlenni» [“Platform for Gender Mainstreaming and Inclusion in Recovery” has started its work]. www.kmu.gov.ua. Retrieved from https://www.kmu.gov.ua/news/rozpochala-robotu-platforma-zabezpechennia-hendernoho-meistryminhu-ta-inkluzii-u-vidnovlenni?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
 28. Interaktyvna pidloha, krashchi kompiuterni prohramy ta ihrashky dlia rozvytku – MON onovilo perelik zasobiv korektsii u inkluzii [Interactive floor, best computer programs and toys for development - MES has updated the list of correctional aids in inclusion]. mon.gov.ua. Retrieved from https://mon.gov.ua/news/interaktivna-pidloga-krashchi-kompyuterni-programi-ta-igrashki-dlya-rozvitku-mon-onovilo-perelik-zasobiv-korektsii-u-inkluzii?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
 29. Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 23 kvitnia 2018 roku № 414 [On Amendments to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 414 from April 23, 2018]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0783-19#Text> [in Ukrainian].
 30. Stuha, R. (2025). Sotsialna inkluziia yak chynnyk ekonomichnoho rozvytku: problemy ta perspektyvy dlia Ukrainy [Social Inclusion as a Factor of Economic Development: Problems and Prospects for Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Academic Notes of KROK University*, 1(77), 147–154. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-77-147-154> [in Ukrainian].
 31. Savolainen, I.P., Filipenko, L.V., & Kolievatov, O.O. (2025). Sotsialni naslidky tsyfrovoy nerivnosti v ukraïnskomu suspilstvi v konteksti hlobalizatsii [Social consequences of digital inequality in Ukrainian

- society in the context of globalization]. *Visnyk humanitarnyi nauk – Bulletin of the Humanities*, 6. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15126266> [in Ukrainian].
32. Indeks tsyfrovoyi transformatsii rehioniv Ukrainy pidsumky 2024 roku [Digital Transformation Index of Ukraine's Regions 2024 results]. *thedigital.gov.ua*. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/reports/%D0%86%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%202024%202%201.pdf> [in Ukrainian].
33. Yermolenko, O., Vlasenko, T., & Shapovalova, I. (2023). Naslidky tsyfrovoho rozryvu ta shliakhy yoho podolannia [Consequences of the digital divide and ways to overcome it]. *Scientific journal "MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS"*, 1, 79–84. Retrieved from <https://mdes.khmn.edu.ua/index.php/mdes/article/download/151/130> [in Ukrainian].
34. Lehkyi, S.V. (2024). Rozvytok tsyfrovoyi infrastruktury Ukrainy: rehionalnyi aspekt [Development of Ukraine's Digital Infrastructure: Regional Aspect]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 1. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.1.15> [in Ukrainian].
35. Pidvyshchennia rivnia tsyfrovoyi hramotnosti ukraintsiv: Mintsyfry prezentuie onovlenu Ramku tsyfrovoyi kompetentnosti hromadian [Increasing the level of digital literacy of Ukrainians: The Ministry of Digital Transformation presents the updated Framework for Digital Competence of Citizens]. *www.kmu.gov.ua*. Uriadovyi portal. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/> [in Ukrainian].

Подано до редакції 18.04.25 р.

Прийнято до друку 21.05.25 р.